

УДК 343.9:343.353

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.65>

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЛУЖБОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Чепурна Т.В.,
*аспірант кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0009-0004-1905-7012
email: tetiana_chepurna@ukr.net*

Чепурна Т.В. Огляд місця події під час розслідування службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів.

Стаття присвячена дослідженню особливостей проведення огляду місця події як ключової слідчої (розшукової) дії під час розслідування службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів. Аналізуються процесуальні, організаційні й тактичні аспекти огляду з урахуванням специфіки кримінальних правопорушень, таких як зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, службове підроблення чи одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Визначено, що огляд місця події спрямований на виявлення та фіксацію слідів кримінального правопорушення, документів, цифрових носіїв інформації, а також ознак стороннього впливу на обстановку. Особлива увага приділена завданням огляду: детальній фіксації обстановки, виявленню спроб приховування чи фальсифікації доказів, перевірці відповідності фактичних даних офіційній звітності, вилученню цифрових доказів.

Досліджено проблеми, пов'язані з обмеженим доступом до службових приміщень, ефектом корпоративної солідарності співробітників та професійною обізнаністю правопорушників, які ускладнюють розслідування. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення тактики огляду, зокрема забезпечення фактору раптовості, залучення спеціалістів із кіберкриміналістики, використання сучасних техніко-криміналістичних засобів. Підкреслено важливість оперативного та процесуально грамотного підходу для збереження автентичності доказової бази.

Ефективне проведення огляду створює передумови для побудови обґрунтованих слідчих версій, визначення кола причетних осіб та забезпечення повноти і об'єктивності в кримінальному процесі. Стаття базується на аналізі наукової літератури, правозастосовної практики та матеріалів кримінальних проваджень, що дозволило систематизувати підходи до організації та проведення огляду місця події в умовах протидії розслідуванню. Стаття наголошує на необхідності комплексного підходу для підвищення ефективності цієї слідчої (розшукової) дії в специфічних умовах розслідування службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів.

Ключові слова: огляд місця події, кримінальні правопорушення, правоохоронні органи, криміналістика, докази, тактика розслідування, слідчі (розшукові) дії.

Chepurna T.V. Examination of the crime scene during the investigation of official criminal offenses committed by law enforcement officers.

The article is devoted to the study of the specifics of conducting a crime scene examination as a key investigative (detective) action in the process of investigating official criminal offenses committed by law enforcement officers. The procedural, organizational, and tactical aspects of the examination are analyzed, taking into account the specifics of offenses such as abuse of power or official position, exceeding authority, official forgery, and acceptance of an unlawful benefit by an official.

It is established that the purpose of the crime scene examination is to detect and document traces of a criminal offense, documents, digital storage devices, as well as signs of external interference with

the scene. Special attention is given to the main tasks of the examination: detailed documentation of the environment, detection of attempts to conceal or falsify evidence, verification of the consistency between factual data and official reports, and seizure of digital evidence.

The article examines challenges associated with restricted access to official premises, the phenomenon of corporate solidarity among colleagues, and the professional awareness of offenders, which complicate the investigation. Recommendations are proposed to improve the tactics of examination, including ensuring the element of surprise, involving cyberforensics experts, utilizing modern forensic tools. The importance of an operational and procedurally sound approach is emphasized to preserve the authenticity of the evidentiary base.

Effective crime scene examination creates the basis for constructing well-founded investigative versions, identifying the circle of involved individuals, and ensuring completeness and objectivity in the criminal process. The article is based on the analysis of scientific literature, case law, and materials from criminal proceedings, which allowed for the systematization of approaches to organizing and conducting crime scene examinations under conditions of resistance to the investigation. The study highlights the need for a comprehensive approach to enhance the effectiveness of this investigative action in the specific context of investigating official offenses committed by law enforcement personnel.

Key words: crime scene examination, criminal offenses, law enforcement agencies, forensics, evidence, investigation tactics, investigative actions.

Постановка проблеми. Огляд місця події є невід’ємною частиною досудового розслідування службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів. Ці кримінальні правопорушення мають специфічний характер, оскільки вчиняються особами, які володіють професійними знаннями у сфері кримінального судочинства, що підвищує ймовірність приховування чи фальсифікації доказів. У таких умовах огляд місця події набуває особливого значення, адже саме на початковому етапі розслідування формується доказова база, яка визначає подальший хід розслідування.

Службові кабінети працівників правоохоронних органів та інші приміщення, які нерідко виступають місцем події, здебільшого належать до категорії режимних об’єктів, що ускладнює доступ до них слідчого та створює додаткові перешкоди для своєчасного виявлення і фіксації слідів кримінального правопорушення. Крім того, ефект «корпоративної солідарності» серед працівників може сприяти перешкоджанню процесуальним діям. Це зумовлює необхідність розробки спеціальних тактичних і організаційних підходів до проведення огляду, які б ураховували такі виклики.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена потребою вдосконалення тактики та організації огляду місця події, щоб забезпечити повноту, об’єктивність і допустимість зібраних доказів у кримінальних провадженнях розглядуваної категорії.

Метою статті є аналіз особливостей проведення огляду місця події під час розслідування службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів. Дослідження спрямоване на визначення спеціальних завдань цієї слідчої (розшукової) дії та розробку рекомендацій щодо підвищення її ефективності. Особлива увага приділяється подоланню проблем, пов’язаних з можливою протидією розслідуванню.

Стан опрацювання проблематики. Питання правової регламентації, тактичного забезпечення огляду місця події традиційно перебувають у центрі уваги вітчизняних учених-криміналістів. У юридичній літературі детально досліджено як загальні положення проведення цієї слідчої (розшукової) дії, так і її особливості в різних категоріях кримінальних проваджень.

Суттєвий внесок у розробку теоретичних засад огляду місця події зробили такі науковці, як В.П. Бахін, А.Ф. Волобуєв, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, В.К. Лисиченко, М.В. Салтевський, Л.Д. Удалова, К.О. Чаплинський, Ю.М. Чорноус, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько, М.Г. Щербаківський та інші.

Разом із тим, як свідчить аналіз сучасного стану наукових досліджень, недостатньо висвітленими залишаються окремі аспекти організації і тактики проведення огляду місця події саме у кримінальних провадженнях про службові кримінальні правопорушення, вчинені працівниками правоохоронних органів. Зокрема, йдеться про особливості огляду в умовах ризику протидії з боку осіб, які володіють спеціальними знаннями у сфері кримінального процесу та наділені владними повноваженнями.

Така ситуація зумовлює необхідність цілеспрямованого наукового аналізу процесуальних, організаційних та тактичних особливостей огляду місця події у зазначеній категорії кримінальних проваджень, а також вироблення практичних рекомендацій для слідчих і детективів з урахуванням актуальних викликів сучасної правоохоронної практики.

Виклад основного матеріалу. Серед усіх видів огляду особливе місце займає огляд місця події. Він проводиться з метою виявлення слідів кримінального правопорушення, з'ясування механізму вчинення кримінального правопорушення, обстановки його вчинення, інших обставин, які мають значення у кримінальному провадженні [1, с. 6].

На думку В.Г. Клепиковського, огляд місця події – це різновид огляду як слідчої (розшукової) дії, що проводиться на території, на якій було, ймовірно, вчинене кримінальне правопорушення або наявні сліди ймовірного кримінального правопорушення та який проводиться, як правило, на початковому етапі досудового розслідування [2, с. 63].

Як справедливо вказує О.Л. Мусієнко, огляд місця події – одна з найбільш розповсюджених слідчих (розшукових) дій, і її значення важко переоцінити. Результати, отримані під час проведення огляду, як правило, є тим відправним матеріалом, від якого залежить весь подальший хід розслідування [3, с. 253].

Науковці зазначають, що завданнями огляду є виявлення, фіксація, вилучення та дослідження матеріальних об'єктів на місці події. Наслідком виконання цих завдань є отримання інформації про механізм вчинення злочину та його учасників [4, с. 129].

У розвиток цієї позиції, П.Д. Біленчук, А.П. Гель та Г.С. Семаков пропонують розширений перелік завдань огляду місця події, зокрема:

- виявлення слідів злочину;
- встановлення обстановки події, механізму вчинення злочину, напряду розслідування та розробки загальних версій стосовно події злочину та його учасників;
- одержання вихідної інформації для організації пошуку злочинця і виконання першочергових невідкладних слідчих дій [5, с. 43].

Зазначені завдання мають загальний характер і є актуальними для абсолютної більшості категорій кримінальних проваджень. Водночас, ми вважаємо, що у кримінальних провадженнях про службові кримінальні правопорушення, вчинені працівниками правоохоронних органів, коло завдань огляду місця події розширюється з урахуванням специфіки їх розслідування, місць його проведення та можливої протидії з боку суб'єктів, які володіють владними повноваженнями та мають відповідні знання у сфері кримінального судочинства.

Слушною в даному контексті видається думка А.В. Мировської про те, що завдання, які підлягають вирішенню під час проведення конкретного огляду місця події, мають свої особливості залежно від виду розслідуваного кримінального правопорушення [6, с. 416].

На нашу думку, з урахуванням особливостей розслідування службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів, до окремих завдань огляду місця події, поряд із загальними, доцільно віднести:

- детальну фіксацію загальної обстановки місця події на момент огляду;
- виявлення ознак, що свідчать про спроби стороннього впливу на матеріальну обстановку події, приховання або знищення слідів кримінального правопорушення з боку працівників правоохоронного органу (зокрема, ознак спотворення або штучного моделювання обстановки);
- встановлення фактів психологічного або адміністративного впливу на підлеглих співробітників чи потенційних свідків з метою спотворення обставин справи;
- вилучення документів, робочих записів, електронних носіїв інформації, що можуть містити відомості про протиправну діяльність службової особи;
- перевірку відповідності фактичної обстановки та об'єктивних даних змісту офіційної звітності або пояснень, наданих посадовими особами.

У контексті розглядуваного питання вважаємо за необхідне звернути також увагу і на специфіку самого місця події, що є об'єктом огляду, яке, у разі вчинення службових кримінальних правопорушень працівниками правоохоронних органів, набуває особливого змісту. Це зумовлено, як зазначалося нами вище, одночасно і статусом суб'єкта правопорушення, і характером його службової діяльності.

У криміналістиці під місцем події розуміється територія, приміщення чи інше матеріальне середовище, у межах якого було вчинене кримінальне правопорушення або залишилися

його сліди, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Ще в 1973 році І.Є. Биховський з цього приводу зазначав: «місце, де було вчинено злочин, завжди буде місцем події, паралельно місце події – це місце, де було виявлено що-небудь, що порушило звичний порядок речей, нормальний спосіб життя, це порушення знов-таки свідчить про злочин» [7, с. 7].

На думку О.М. Таркана, в кримінальних провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції, місцем події під час огляду зазвичай виступають: 1) відкрита місцевість (вулиця, парк, сквер тощо); 2) публічно доступні приміщення (хол, коридор відділу поліції, санвузол, зала кафе, ресторану, пункт обміну валюти і т.п.); 3) службові кабінети та інші службові приміщення органу поліції; 4) автомобілі [8, с. 157].

О.В. Пчеліна вважає, що місцями події в кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності залежно від способу реалізації злочинного наміру можуть бути службові приміщення, місця відпочинку (ресторани, кафе, парки), транспортні засоби, складські приміщення тощо [9, с. 334].

При цьому, варто звернути увагу, що огляд службових приміщень правоохоронних органів (наприклад, службових кабінетів, приміщень чергової частини, ізолятора тимчасового тримання) або службових транспортних засобів у межах розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень, може супроводжуватися низкою об'єктивних труднощів, зумовлених як організаційними, психологічними, так і процесуальними чинниками. Передусім, вони можуть виникати через обмежений доступ до таких приміщень, які часто розташовані на режимних об'єктах, перебувають під адміністративним контролем посадових осіб, що прямо або опосередковано можуть бути зацікавленими у приховуванні доказів, а це створює потенційні ризики втручання у матеріальну обстановку, знищення або фальсифікації доказів.

За таких умов проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях, пов'язаних із службовими злочинами працівників правоохоронних органів, вимагає від слідчого не лише досконалого знання норм кримінального процесуального законодавства, а й високого рівня тактичної підготовки, здатності діяти в умовах обмеженого часу, неповної вихідної інформації та можливого протистояння з боку посадових осіб.

З огляду на викладене, ефективність огляду місця події значною мірою залежить від чіткого дотримання етапності та чіткої послідовності дій слідчого під час його проведення. У зв'язку з цим доцільно перейти до розгляду загальної структури його проведення.

Загальновідомо, що огляд місця події складається з декількох етапів: а) підготовчий; б) робочий – безпосередній огляд; в) заключний [10, с. 330]. Такий поділ не порушує цілісності цієї слідчої (розшукової) дії та забезпечує реалізацію загальних положень тактики огляду [11, с. 153].

Кожен із зазначених етапів має власні завдання, особливості та алгоритм дій, що зумовлені як загальними вимогами криміналістичної тактики, так і специфікою розслідуваного кримінального правопорушення.

На стадії до виїзду на місце події необхідно вчинити низку підготовчих дій:

- ретельне вивчення наявної інформації про подію (повідомлення про кримінальне правопорушення, матеріалів оперативно-розшукових заходів, службової документації, схем розміщення приміщень, зокрема у випадку, коли місце події – це територія або об'єкт, що перебуває у відомстві правоохоронного органу);
- визначення складу слідчо-оперативної групи з обов'язковим залученням спеціалістів, зокрема, спеціаліста-криміналіста, оператора відеокамери, спеціаліста з комп'ютерної техніки, оперативних співробітників інших правоохоронних органів, які не мають підлеглих або інституційного зв'язку з підозрюваними особами, а також понятих;
- підготовка технічних засобів фіксації: фото- і відеоапаратура, ультрафіолетові лампи, портативні сканери, засоби копіювання електронної інформації, а також інструменти для роботи зі слідами.

Після прибуття на місце події слідчий, насамперед, повинен:

- оцінити загальну обстановку місця події, звернувши увагу на можливі ознаки втручання до неї, знищення або переміщення окремих предметів, а також поведінку присутніх осіб;
- визначити межі місця події та забезпечити його охорону, унеможлививши доступ сторонніх осіб, особливо працівників правоохоронного органу, які можуть бути зацікавленими в приховуванні слідів кримінального правопорушення;

- визначити коло осіб, які підлягають негайному опитуванню, зокрема очевидців, працівників органу, в якому відбулася подія, або інших осіб, які першими прибули на місце події;
- за необхідності – ініціювати тимчасове відсторонення потенційно причетних працівників від доступу до приміщень, документів, електронних носіїв інформації тощо;
- уточнити завдання та розподілити ролі між членами слідчо-оперативної групи, визначити доцільність залучення спеціалістів-криміналістів, спеціалістів з інформаційних технологій.

Зміст робочого етапу огляду включає фіксацію загальної обстановки місця події, виявлення, фіксацію та вилучення слідів та інших матеріальних об'єктів. На цьому етапі застосовуються техніко-криміналістичні засоби, фотозйомка, відеозапис, складаються схеми і плани. Важливим завданням даного етапу є виявлення невідповідностей між фактичним станом обстановки та змістом службових документів, що може свідчити про приховування обставин кримінального правопорушення.

Під час огляду місця події істотного значення набуває виявлення й дослідження матеріальних носіїв інформації, що можуть підтверджувати факт учинення службового кримінального правопорушення. У досліджуваних кримінальних провадженнях до типових об'єктів, які підлягають фіксації та вилученню, можуть, зокрема, належати:

- документи, що підтверджують вчинення кримінального правопорушення, наприклад, перевищення влади або службових повноважень (рапорти, постанови, службові записки);
- протоколи допитів або затримання з ознаками піддроблення;
- обліково-звітна документація, службові журнали тощо;
- відеозаписи з камер спостереження, розміщених у службових приміщеннях;
- комп'ютери, мобільні пристрої, електронні носії інформації з інформацією, яка може слугувати доказом протиправної діяльності конкретних осіб.

Заключний етап охоплює узагальнення результатів огляду, складання відповідного протоколу, додатків до нього (зокрема, планів, схем місця події), оцінку зібраних відомостей та формулювання попередніх слідчих версій. На цьому етапі також визначається необхідність проведення подальших слідчих (розшукових) дій, зокрема судових експертиз, допитів тощо.

Висновки. Огляд місця події у кримінальних провадженнях про службові кримінальні правопорушення, вчинені працівниками правоохоронних органів, є однією з ключових слідчих (розшукових) дій, яка має важливе значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, виявлення та фіксації слідів кримінального правопорушення, формування належної доказової бази та побудови обґрунтованих слідчих версій.

Місцем події у таких кримінальних провадженнях нерідко виступають службові кабінети, чергові частини, ізолятори тимчасового тримання або службові транспортні засоби, що перебувають під контролем посадових осіб, які можуть бути причетними до вчинення службового кримінального правопорушення. Це створює потенційні ризики приховування, знищення або фальсифікації доказів, що, у свою чергу, вимагає від слідчого належної тактичної підготовки та гнучкого процесуального мислення.

З огляду на вищевикладене, ефективне проведення огляду місця події в розглядуваній категорії кримінальних проваджень потребує чіткого планування, належного технічного забезпечення, а також подальшого удосконалення тактики з урахуванням сучасних викликів і тенденцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Криміналістичне документування огляду місця події: методи, засоби, технології: монографія / П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, Л.Д. Скільська; за ред. П.Д. Біленчука. Київ: ННПСК КНУВС, 2009. 76 с.
2. Клепіковський В.Г. Кримінальний процесуальний аналіз огляду місця події як слідчої (розшукової) дії: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Одеса, 2023. 208 с.
3. Мусієнко О.Л. Особливості огляду місця події при розслідуванні шахрайства. *Форум права*. 2013. № 4. С. 253–257.
4. Пиріг І.В. Можливості проведення огляду місця події групою спеціалістів. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування*. Харків, 2019. С. 129–132.
5. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навчальний посібник / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, Г.С. Семаков. К.: МАУП, 2007. 512 с.

6. Криміналістика : підручник / [В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Самодін та ін.]; за заг. ред. В.В. Пяковського. 2-ге вид. Київ : Філія вид-ва «Право», 752 с.
7. Быховский И.Е. Осмотр места происшествия. К.: Юрид. лит., 1973. 204 с.
8. Таркан О.М. Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Харків, 2021. 244 с.
9. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 553 с.
10. Біленчук П.Д., Семаков Г.С. Криміналістика. Кредитно-модульний курс : підручник / за ред. П.Д. Біленчука. 4-те видання. К.: ВД «Дакор», 2014. 520 с.
11. Ковальчук О. Особливості проведення огляду під час розслідування шахрайства у сфері діяльності кредитної спілки. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 152–157.